

Ingrid & Dieter Schubert
**Woeste
Willem**

•
•
•
Formatief evalueren bij
verhalend ontwerpen
met een prentenboek

Lemniscaat

Aan de slag met Woeste Willem bij kleuters

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Formatief evalueren bij verhalend ontwerpen met een prentenboek

Aan de slag met Woeste Willem bij kleuters

Juli 2020

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2020 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Auteur: Gäby van der Linde

Met medewerking van: Anne-Christien Tammes, Martin Klein Tank, Marco van Berkel en Gerdineke van Silfhout

Informatie

SLO

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN: 1.7954.792

Inhoud

Inleiding	5
Verhalend ontwerpen met een prentenboek	5
Formatief evalueren in een notendop	6
Woeste Willem: een voorbeelduitwerking	7
Ten slotte	12
Bijlage Planningsschema	13

Inleiding

Verhalend ontwerpen doet een groot beroep op de betrokkenheid van kinderen. Als leerkracht benut je de natuurlijke nieuwsgierigheid van ieder kind om samen met hen een verhaal te vertellen. Jij maakt het begin en de rode draad en nodigt de kinderen uit om daar hun eigen ideeën aan toe te voegen om het verhaal af te maken. Zo stimuleer je eigenaarschap bij kinderen over hun eigen leer- en ontwikkelproces.

In dit uitgewerkte voorbeeld laten we zien hoe je de principes van formatief evalueren kunt verweven in de onderbouw van het primair onderwijs. Dat doen we aan de hand van het prentenboek *Woeste Willem* van Ingrid en Dieter Schubert (Lemniscaat, 2017).

We lichten eerst kort toe wat verhalend ontwerpen inhoudt en wat formatief evalueren is en presenteren vervolgens een stappenplan dat de onderwijsinhouden en de pedagogische en onderwijskundige ideeën over goed onderwijs met een formatieve insteek bijeenbrengt. Deze werkwijze kun je ook toepassen als je zelf een thema voor je groep hebt bedacht

Verhalend ontwerpen met een prentenboek

Verhalend ontwerpen is een specifieke vorm van thematisch werken, waarbij verhalen centraal staan of korter gezegd: 'leren door verhalen'. Verhalen kun je gebruiken om dingen aan de orde te stellen die we van belang vinden om aan kinderen te leren. Door verhalend ontwerpen in te zetten, zorg je ervoor dat het leren betekenisvol wordt bij kinderen en dat ze actief gaan leren. Verhalend ontwerpen wordt gekarakteriseerd door sleutelbegrippen als: verbeelding, verwondering, betekenisvol, samenhang, context, motiverende inspiratiebron.

De essentie bij verhalend ontwerpen ligt bij het verhaal, een verhaal dat zich ergens afspeelt. De hoofdpersonen van een verhaal leven (of leefden) ergens. Met dat gegeven kun je de plaats waar een verhaal zich afspeelt schetsen en de nieuwsgierigheid van kinderen stimuleren. Zo laat je ze met verwondering en bewondering kijken naar de aarde waarop zij wonen (met haar landschappen, flora, fauna en klimaten) en de wereld waarin ze wonen (met zijn grote variatie aan culturen).

Door hoofdpersonen te kiezen, de tijd vast te stellen waarin het thema speelt, de ruimte waarin de handelingen zich gaan afspelen te benoemen, en door de handelingen in een chronologisch verband te plaatsen, ontstaat een verhaallijn. Die verhaallijn is een opeenvolgende reeks afgebakende gebeurtenissen: episoden, net als hoofdstukken in een boek. De leerkracht is de reisleader in het verhaal. De kinderen zijn de reizigers die van episode naar episode door het verhaal geleid worden. Elke episode eindigt met een uitdagende situatie of een probleem, waardoor de kinderen met spanning uitkijken naar de volgende episode.

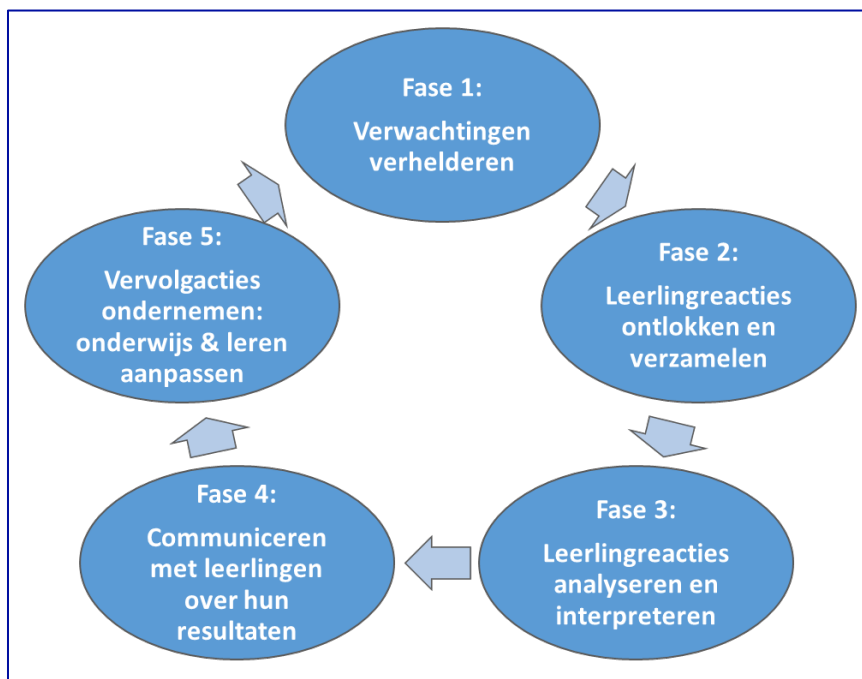
De brug tussen de verhaallijn en onderwijsactiviteiten zijn sleutelvragen. Sleutelvragen zijn vragen die kinderen aan het denken zetten. Bij elke episode worden sleutelvragen gesteld waarvan de antwoorden van de kinderen richting geven aan het vervolg van het verhaal. Daarna komen pas de activiteiten van de kinderen in beeld. Die passen nu zinvol in de context van het verhaal en hebben betekenis gekregen. Het zijn functionele activiteiten geworden, niet zomaar een bedenksel van de leerkracht.

Verhalend ontwerpen is dus een onderwijsactiviteit waarin de kinderen de vertellers en tegelijkertijd de belevers van het verhaal zijn én waarin de structuur van dat verhaal wordt benut bij het didactisch handelen van de leerkracht. Van daaruit ontstaat een vorm van thematisch onderwijs waarin niet alleen veel ruimte is voor de inbreng van de kinderen, maar ook voor gestructureerd en planmatig handelen van de leerkracht. Je kunt stellen dat verhalend ontwerpen gebruik maakt van twee lagen:

- *het verhaal zelf*: een mooie betekenisvolle context waarin allerlei belangrijke onderwijsinhouden aan de orde komen;
- *de verhaalstructuur*: de ordening in episoden die richting geeft aan een logische chronologie van inhouden en activiteiten.

Formatief evalueren in een notendop

Formatief evalueren biedt de leerkracht én de kinderen inzicht in het leerproces. Formatief evalueren is een cyclisch proces, waarbij de verschillende fasen steeds terugkeren binnen een les en/of lessenreeks, zoals Gulikers en Baartman laten zien in hun model. Je verzamelt informatie over het leer- en ontwikkelproces van kinderen. Deze informatie is altijd gekoppeld aan leerdoelen: als je weet wat het doel is, kun je informatie verzamelen, interpreteren en analyseren, en krijgen kinderen en leerkracht inzicht in de sterke punten en in de ontwikkelpunten van het kind. Op deze manier kunnen ze gezamenlijk en in dialoog passende vervolgstappen nemen die gericht zijn op verder leren en ontwikkelen.

Cyclus formatief evalueren (Baartman & Gulikers, 2017)

Als we kijken naar de basisprincipes van goed onderwijs, dan zien we dat formatief evalueren daarbij een belangrijke pijler is:

- De leerkracht zorgt voor een rijke leeromgeving en een veilig pedagogisch klimaat. De rijke leeromgeving heeft betrekking op het aanwezige speel- en leermateriaal, de inrichting van het lokaal, de wijze waarop gewerkt wordt en de organisatie van het onderwijs. In een veilig pedagogisch klimaat kunnen kinderen allerlei verschillende ervaringen opdoen en worden ze aangemoedigd op onderzoek uit te gaan, van hun ervaringen te leren en erover na te denken. Ze weten dat de leerkracht hen niet in de steek laat en feedback geeft.
- Leerkracht en kind hebben ieder hun eigen verantwoordelijkheid in het onderwijsleerproces. De leerkracht geeft de kinderen de verantwoordelijkheid die ze aankunnen. Hierdoor ervaren de kinderen het spelen en leren als iets van henzelf. Ze worden zelfstandiger, weten wat ze willen en wat hun taak is.
- De leerkracht sluit in haar aanpak aan bij de manier waarop kinderen leren. In grote lijnen: van spelen naar spelend leren, daarna naar leren volgens zelf gestelde taken en tenslotte naar leren volgens door anderen gestelde taken.
- De leerkracht let op de voortgang in de ontwikkeling van de competenties van de kinderen.
- De leerkracht stimuleert de ontwikkeling van de kinderen met behulp van de inhoudskaarten en een observatie-instrument. Ze gebruikt de inhoud in de planning van haar onderwijs.

Woeste Willem: een voorbeelduitwerking

Bij de voorbereiding van het thema maak je gebruik van een stappenplan dat je daarna uitwerkt in een planningsschema (zie de bijlage). De stappen zijn als volgt:

1. Het thema bepalen.
2. Een verhaallijn opzetten met episoden.
3. Sleutelvragen, doelen en succescriteria formuleren.
4. Activiteiten kiezen.
5. Nadenken over pedagogisch-didactisch handelen met een formatieve insteek.

Stap 1: Het thema bepalen

Een rijk thema

Kies een thema en bekijk of het voldoende aanknopingspunten biedt.

- biedt het mogelijkheden om te werken aan de verschillende competenties van kinderen: de cognitieve, de creatieve, de sociaal-emotionele, de motorische en de zintuiglijke competentie?
- is er een link met de verschillende vak- en vormingsgebieden: taal, voorbereidende wiskunde, wereldoriëntatie waaronder natuuronderwijs en techniek, met verbeeldend spel, kunstzinnige oriëntatie (tekenen, handvaardigheid, muziek, dans) en bewegingsonderwijs?
- heeft het thema voldoende mogelijkheden in zich om betekenisvolle activiteiten te ontwikkelen? Daaronder verstaan we activiteiten die kleuters boeien, hen uitdagen om nieuwe ervaringen op te doen en dingen te onderzoeken, maar die ook jou als leerkracht de mogelijkheid bieden te werken aan de aanbodsdoelen.

Het is van belang dat je een overzicht hebt van de inhoud die binnen de vak- en vormingsgebieden aan de orde komen. Daarvoor kun je gebruik maken van de [inhoudskaarten van Jonge Kind](#) (SLO). Daarin staan de inhoud in de vorm van aanbodsdoelen voor het onderwijs aan jonge kinderen beschreven. Deze inhoudskaarten zijn bedoeld als oriëntatiepunten voor de planning van onderwijs en om teams zicht te geven op de doorgaande lijnen in de basisschool. Wie duidelijk zicht heeft op wat hij wil bereiken en weet welk onderwijsaanbod daar bij hoort, kan bij het werken in een groep van die inzichten gebruik maken, zowel bij de planning van de activiteiten als bij de evaluatie ervan.

Aansluiten bij vragen van kinderen

Een mooie manier, ook vanuit de principes van formatief evalueren, is om kinderen zelf met suggesties voor een thema te laten komen. Door samen te verkennen aan welke leerdoelen en succescriteria zij willen gaan werken, werk je aan fase 1 van de FE-cyclus: *Verwachtingen verhelderen*. Wanneer je goed kijkt en luistert naar kinderen ontdek je vanzelf waar hun belangstelling naar uit gaat. Zeker wanneer je ingaat op hun reacties en vragen en alle kinderen bij het gesprek betreft merk je al snel waar hun – gezamenlijke – interesses liggen. Natuurlijk kun je ook zelf een thema bedenken, maar ook dan zul je moeten aftasten of het aanslaat bij de kinderen of je het gedeeltelijk samen met hen kunt vormgeven. Wat weten ze al van het thema en wat zouden ze willen weten? Welke vragen denk je dat jouw kinderen hebben? In groep 1-2 is er een subtiele balans tussen intentioneel en incidenteel onderwijs: tussen inhouden die bewust door de leerkracht aan de orde worden gesteld en onderwerpen die door de kinderen of door de omstandigheden worden ingebracht. De kinderen in groep 1-2 hebben veel invloed op wat in de groep aan de orde komt en zijn dus medeverantwoordelijk voor hun speel-werkgedrag.

Een prentenboek als uitgangspunt

Uit de opmerkingen en vragen van de kinderen komt een bepaald thema naar voren of je kiest zelf voor een thema. De volgende stap is dat je zorgt voor een goed verhaal. Prentenboeken kunnen je daarbij helpen. Belangrijk is dat je een boek zoekt met een open verhaalstructuur, dat vragen oproept en dat de mogelijkheid biedt om er nieuwe hoofdstukken bij te bedenken. Je kunt ook een boek kiezen waarin het verhaal een open einde heeft. Daar kunnen de kinderen dan een vervolg op bedenken.

Intermediair

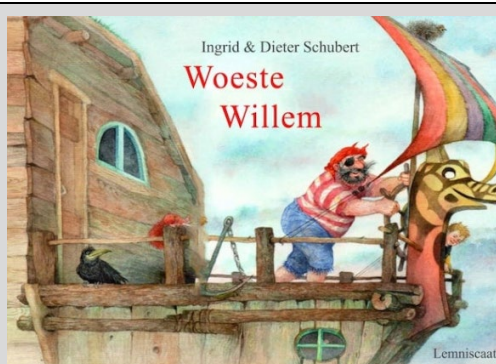
De hoofdpersonen van het verhaal zijn belangrijk. Spreken ze tot de verbeelding van kleuters? Kunnen zij zich ermee vereenzelvigen? Bij kleuters kun je goed gebruik maken van een poppenkastpop als intermediair die een hoofdpersoon uit een verhaal tot leven brengt. Hij of zij vormt de verbinding tussen het verhaal en de kinderen. De pop komt voor de kinderen tot leven, wordt hun nieuwe vriendje en tegelijk drager van het verhaal.

Ook de leraar kan intermediair worden als zij gebruik maakt van de dramawerkvorm *teacher in role*, waarbij zij met een attribuut rolfiguur wordt en in het verhaal stapt. Zonder attribuut is zij weer juf, stapt uit het verhaal en kan samen met de kinderen op het verhaal commentaar leveren.

Woeste Willem is een prentenboek dat veel van de hierboven genoemde mogelijkheden biedt voor verhalend ontwerpen.

Woeste Willem: het verhaal

Het verhaal gaat over Woeste Willem die vroeger zeerover was. Woeste Willem ontmoet Frank, een klein jongetje en ze raken bevriend. Terwijl ze zoeken naar de staart voor een vlieger, vertelt Woeste Willem over zijn avonturen als zeerover: van een zwaardtandhaai, die door zijn zeil vloog in een storm, van de ontmoeting met een klein zeemeerminnetje en van een waterman, en tenslotte van het gevecht met een watermonster met zeven armen die een schat bewaakte. Dan krijgt Frank een idee... Ze bouwen een vlot en gaan op zoek naar de schat. Er is alleen een probleem, Woeste Willem kan niet zwemmen. Gelukkig heeft Frank een zwemband.

Stap 2: Een verhaallijn opzetten met episodes

De activiteiten die je wilt uitvoeren moeten voldoende aansluiten bij de verschillende ontwikkelingsgebieden. Daarbij is het van belang dat de activiteiten zo worden aangeboden, dat jij en de kinderen goed zicht hebben op waar ze naartoe werken, waar ze staan en hoe ze de gewenste doelstellingen bij de activiteiten kunnen bereiken. Hoe kun je dit bewerkstelligen?

Als voorbereiding op het thema ontwikkel je een conceptverhaallijn met een opeenvolgende reeks afgebakende gebeurtenissen, die we episodes noemen. De kinderen reizen als het ware door het verhaal, van episode naar episode. De episodes geven de *rode draad* van het verhaal weer. Het begint met de opening van het thema. Daarin stelt de leerkracht de hoofdpersoon/personen van het verhaal voor. Dan volgen de verschillende episodes van het verhaal.

In het verhaal van Woeste Willem kun je de volgende episodes onderscheiden:

- Frank en Woeste Willem gaan bedenken hoe ze bij de schat komen.
- Frank en Woeste Willem gaan een vlot bouwen.
- Frank en Woeste Willem gaan op reis.
- Frank en Woeste Willem willen de grote zee op.

Bij de voorbereiding van het thema kun je gebruik maken van een planningsschema (zie de bijlage). Dit schema helpt je bij het opzetten van een verhaallijn en het plannen van activiteiten. Het is een eenvoudige matrix waarin de elementen van de verhaallijn, de episodes, sleutelvragen en doelen op de verticale as staan aangegeven en de uitwerkingen daarvan op de horizontale as. Bedenk of je het schema alleen uitwerkt of samen met collega's en begin met een lege matrix. Door het gebruik van de matrix krijg je een duidelijk overzicht van wat je van plan bent.

Houd er rekening mee dat kinderen ook mee ontwerpen aan de verhaallijn. De opzet die je van tevoren maakt is een basis en afhankelijk van wat er uit de kinderen komt, kan die tijdens de uitvoering verder ingevuld of aangepast worden.

Stap 3: Sleutelvragen, doelen en succescriteria formuleren

Sleutelvragen helpen om kinderen zelf aan het denken te zetten. Sleutelvragen zijn open vragen aan de kinderen die hen aan het denken zetten en hen uitdagen een oplossing voor een probleem te zoeken. Vaak is er ruimte voor meer dan één antwoord. Dan moeten de kinderen kiezen en hun keuze beargumenteren.

Sleutelvragen geven je zicht op de doelen waaraan gewerkt wordt gedurende het thema. Wat wil je dat kinderen ontdekken en leren rond een bepaalde episode? Je bent als leerkracht hierbij grotendeels bepalend, maar het is ook van belang dat je kinderen actief betreft bij het formuleren van de sleutelvragen. Bij elke episode vraag je je (van tevoren) af 'Wat vind ik dat de kinderen hier moeten weten of doen?' Daarom schrijf je dit bij de voorbereiding in het schema op. Als deze vragen niet door de kinderen zelf bedacht worden, kun je die alsnog inbrengen door ze op dat spoor te zetten. Je kan de kinderen dan vragen: 'Willen jullie weten hoe...? Of: 'Hoe zou het komen dat ...?'

Dit kan ook door kinderen hun eigen (sleutel)vragen toe te laten voegen en daar vervolgens weer op in te gaan. Zo ontdek je hoe kinderen het thema beleven en op welke vragen ze antwoord willen hebben. Het verhaal wordt verder ingevuld en ontwikkelt zich tot het eigen verhaal van jouw groep kinderen. Het vraagt veel inlevingsvermogen, goed luisteren en observeren. Waar gaan kinderen enthousiast op in tijdens de gesprekjes en tijdens de verschillende activiteiten? En wat spelen ze tijdens het vrije (doe-alsof) spel? Door dit traject gezamenlijk met jouw kinderen te doorlopen creëer je een zekere mate van eigenaarschap bij de kinderen.

Naast de sleutelvragen en leerdoelen formuleer je als leerkracht ook succescriteria. Dat zijn de kwaliteitsindicatoren die inzicht geven in de mate waarin een kind een leerdoel heeft behaald (FE-cyclus fase 1: *Verwachtingen verhelderen*). De succescriteria hoeven niet voor alle kinderen allemaal hetzelfde te zijn. Kinderen kunnen dus werken aan dezelfde leerdoelen, maar met (deels) verschillende criteria. In het begin kan de leerkracht de succescriteria zelf formuleren, maar gaandeweg zou het mooi zijn om ze samen met de kinderen te bespreken en ook te bepalen. Dat vergroot het eigenaarschap van kinderen bij het (eigen) leren.

Bij de eerste episode *Frank en Woeste Willem gaan op reis* kunnen sleutelvragen zijn:

- Kunnen we een nieuw schip bouwen (vlot) bouwen voor Frank en Woeste Willem?
- Waar moet een goed vlot aan voldoen?
- Van welke materialen maak je een vlot?
- Welke materialen blijven drijven en welke materialen zinken?

Door deze sleutelvragen krijg je zicht op wat de kinderen al begrijpen over het principe van drijven en zinken. Maar ook wat ze er nog over moeten ontdekken of over de kracht van water. Een bijbehorend leerdoel is het verkennen en ontdekken van materialen en stoffen. Succescriteria om na te gaan in hoeverre kinderen het leerdoel beheersen, kunnen zijn:

- Ze kunnen voorspellen welke materialen drijven of zinken in het water
- Ze kunnen uitleggen waarom sommige materialen drijven en andere zinken in het water.

Stap 4: Activiteiten kiezen

De activiteiten in het thema worden bepaald door de vragen die door de kinderen worden gesteld. Het zoeken naar antwoorden op die vragen leidt tot allerlei mogelijke activiteiten. Sleutelvragen, doelen en de daarbij behorende succescriteria zijn de brug tussen de verhaallijn en onderwijsactiviteiten. Bij de sleutelvragen, doelen en succescriteria horen passende activiteiten die zicht geven op waar leerlingen staan. In deze stap stel je jezelf vragen als: Welke situaties moet ik scheppen, welke activiteiten en werkvormen moet ik inzetten en welke middelen kan ik daarbij gebruiken? Waarop moet ik letten als de kinderen bezig zijn?

Taal en wiskundige activiteiten

Bij het onderwijs aan jonge kinderen zit taal en rekenen/wiskunde verweven in allerlei activiteiten. Ditzelfde geldt ook voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Het is goed om voor deze activiteiten van tevoren doelen te selecteren die je graag tijdens het thema aan bod wil laten komen. Je kunt ze als afzonderlijke en/of geïntegreerde activiteiten aanbieden. Vaak zullen ze een onderdeel zijn van het totale aanbod. Daarbij kun je tijdens de activiteiten extra prikkels geven, bijvoorbeeld door bepaalde woorden regelmatig terug te laten komen, door tijdens activiteiten regelmatig te verwoorden wat je doet of door aandacht te besteden aan meetkundige begrippen en hoeveelheden.

Een verantwoorde keuze

Om tot een verantwoorde keuze voor de inhoud van activiteiten te komen zul je goed moeten kijken naar wat kinderen bezighoudt. Maar ook zul je moeten nagaan waar de groep en waar individuele kinderen staan ten opzichte van de doelen. De activiteiten moeten daar voldoende zicht op geven en mogelijkheden bieden tot observeren, kijken, luisteren, aantekeningen maken, foto's/filmpjes maken van de kinderen als ze bezig zijn of van de opbrengsten. Ook is het van belang dat je voldoende tijd neemt om de informatie en leerlingreacties te analyseren en interpreteren (FE-cyclus fase 3: *Leerlingreacties analyseren en interpreteren*). Je stelt jezelf daarbij bewust de vraag of je voldoende in beeld hebt in welke mate de verschillende kinderen de doelen (en de weg ernaar toe) bereikt hebben. Door goed door te vragen of aanvullende informatie te ontlokken aan de kinderen ga je na of er sprake is van misconcepties en of specifieke leerdoelen en bijbehorende succescriteria extra aandacht nodig hebben.

Stap 5: Nadenken over pedagogisch-didactisch handelen met een formatieve insteek

Belangrijk is ook om na te denken over hoe je formatief evalueren toepast in jouw pedagogisch en didactisch handelen in de klas.

Nieuwsgierigheid wekken

Hoe maak je de kinderen zo nieuwsgierig dat je meteen hun aandacht vangt? Hoe krijg je zicht op hun vragen? Hoe richt je de ruimte in? Doe je iets met een sfeervolle belichting? Zet je bepaalde voorwerpen neer? Speel je een poppenspel?

Aanknopen bij het verhaal van Woeste Willem, kan bijvoorbeeld op de volgende manieren:

- In de klas hangt een grote zeeroversvlag en er hangt een poster van Woeste Willem en Frank op hun zelf gebouwde vlot. De kinderen zien het gelijk als ze binnen komen, hun nieuwsgierigheid is gewekt. 'Juf, waarom hangt die vlag daar?', 'Gaan wij dat doen?' Andere kinderen die de klas binnenkomen worden door de reeds aanwezige kinderen op de poster gewezen.
- De leerkracht leest het verhaal van Woeste Willem voor. De tekeningen in het boek zijn een prima ondersteuning van het verhaal. De kinderen griezelen als ze het zevenarmige zeemonster zien. Dat Woeste Willem niet kan zwemmen en dat eigenlijk niet aan Frank durft te vertellen spreekt wel aan: de meeste kinderen zitten op zwemles of beginnen er binnenkort mee. Zo kan de leerkracht zicht krijgen op wat kinderen al weten, aansluiten bij de voorkennis en vragen ophalen voor de uitwerking van het thema.

Dialoog en onderzoek

Hoe stel je je vragen zo dat je kinderen steeds uitdaagt tot denken, fantaseren en onderzoeken? Antwoorden zijn nooit goed of fout, maar geven zicht hoe het kind denkt, wat het al weet, wat het nog niet weet. En als het kind eraan toe is zijn ze mogelijk een uitdaging voor verder ontdekkend onderzoek. Door reacties aan kinderen te ontlokken in kind-kind-interacties en in kind-leerkracht-interacties en deze te verzamelen krijg je er zicht op in hoeverre de kinderen de doelen al bereikt hebben. Creëer daarom bewust veel verschillende activiteiten (FE-cyclus fase 4: *Communiceren met leerlingen over hun resultaten*).

Feedback organiseren

Tijdens activiteiten en dialoog heb je alle mogelijkheden om feedback te geven aan de kinderen of kinderen zelf te laten reageren op wat ze zien gebeuren bij zichzelf of andere kinderen (FE-cyclus fase 4: *Communiceren met leerlingen over hun resultaten*). Bespreek bijvoorbeeld het gemaakte werk of de uitgevoerde opdracht met ze of laat ze dat onderling doen. Je kunt dan effectieve feedback geven waarbij je gebruik maakt van de sleutelvragen, doelen en succescriteria.

Voorbeelden van feedbackvragen zijn:

- "Kan Willem met jouw getekende vlot varen? Wat is op de tekening van Achmed wel getekend en op die van Bram nog niet?"
- "Wat kon je eerst nog niet, maar kun je nu al wel?"
- "Wat vind je nu zelfs makkelijker? En wat nog moeilijker?"
- "Wat heb je gedaan en hoe vind je dat het is gegaan? Wat ging goed, wat minder goed en waarom?"

Ook is het goed om als leerkracht zelf de activiteit te evalueren. Daarbij kun je jezelf vragen stellen als:

- "Wat heb ik gedaan en hoe verliep de activiteit? "
- "Wat ging goed, wat minder goed en waarom? Hoe heb ik ruimte gegeven aan de inbreng van de kinderen? Hoe was hun betrokkenheid? Hoe was mijn eigen rol hierin?"
- "Heb ik bereikt wat ik wilde? Wat zou ik een volgende keer anders doen?"
- "Hoe heb ik geobserveerd? Kijken, luisteren en aantekeningen maken, (digitale) foto's/filmpjes maken van kinderen en werkstukken? Geeft dit voldoende informatie?"

Rekening houden met individuele mogelijkheden van elk kind

Hoe zorg je ervoor dat je elk kind zoveel mogelijk aanspreekt op zijn eigen mogelijkheden? Als leerkracht probeer je activiteiten zo aan te bieden dat elk kind er op zijn eigen niveau mee aan de slag kan. Ook bij je begeleiding speel je in op de mogelijkheden van elk kind. Je denkt na over vervolgacties voor individuele kinderen, groepjes kinderen of de hele klas wanneer de kinderen de doelen nog niet, of juist al wel behaald hebben (FE-cyclus fase 5: *Vervolgacties ondernemen: onderwijs & leren aanpassen*). Dit betekent dat je je aanbod en activiteiten afstemt op basis van wat de kinderen hebben laten zien. Kies bijvoorbeeld voor andere manieren van uitleggen, andere werkvormen of andere groepssamenstellingen, of ga met kinderen in gesprek over andere manieren van leren.

Ten slotte

Ga je met je kleuters aan de slag? Schaf dan in het kader van de leesbevorderingscampagne 'Geef een prentenboek cadeau', vooral een exemplaar van *Woeste Willem* aan. Heb je anderstalige kinderen in jouw groep? Het prentenboek is ook te beluisteren in andere talen op prentenboekeninalletalen.nl

Wil je meer weten over formatief evalueren? Lees dan de publicatie *Formatief evalueren in het primair onderwijs: werken aan groei* (SLO, 2019).

Wil je zelf aan de slag met de voorbereiding van een thema en leeractiviteiten? Gebruik dan de naastlegger *Formatief evalueren integreren in je onderwijs* (SLO, 2020). Vanaf september 2020 te downloaden bij *Aan de slag* op formatiefevalueren.slo.nl

Wil je meer weten over thematisch werken? Bekijk dan de interactieve kwaliteitskaart *Een speelbaar thema zet de wereld open*. Vanaf september 2020 te downloaden op <https://www.slo.nl/thema/meer/jonge-kind>.

Bijlage Planningsschema

In onderstaand planningsschema zijn twee episoden voorbeeldmatig uitgewerkt: de introductie/opening van het thema en episode 2: Frank en Woeste Willem gaan een vlot bouwen. Je kunt denken aan de volgende sleutelvragen, doelen, succescriteria en bijbehorende activiteiten.

Stap 1: Thema keuze Woeste Willem				
Verhaallijn opzetten (stap 2)	Sleutelvragen stellen (stap 3)	Doelen formuleren (stap 3) (aanbodsdoelen jonge kind – SLO)	Succescriteria formuleren (stap 3)	Keuze voor activiteiten (stap 4)
Opening van het thema Introductie	Wat zijn Frank en Woeste Willem van plan?	<u>Begrijpend luisteren:</u> - richten hun aandacht en houden die gedurende langere tijd vast - hebben een positieve luisterhouding - onderscheiden belangrijke en minder belangrijke informatie - vertellen het verhaal na <u>Ontwikkelen van verhaalbegrip/ begrijpen en interpreteren van (voorgelezen) verhalen en teksten:</u> - vertellen het verhaal na - doen voorspellingen over het verdere verloop van het verhaal - doen voorspellingen en stellen deze al luisterend bij	<u>Begrijpend luisteren:</u> - De kinderen hebben gedurende het voorlezen een actieve luisterhouding: bij het voorlezen kijken ze naar illustraties. - De kinderen geven blijk van betrokkenheid tijdens het voorlezen van het verhaal: ze uiten reacties, zoals instemmend knikken, lachen, verbazing of medeleven tonen. <u>Verhaalbegrip:</u> - De kinderen vertellen of spelen het verhaal in eigen woorden na: ze vertellen dit na met of zonder illustraties; ze spelen het na met of zonder een spelscript. Bijbehorende vragen: kloppen de elementen die er	- De leerkracht leest het verhaal interactief voor. - Vooraf doen de kinderen voorspellingen over de inhoud van het verhaal aan de hand van de prenten. - Tijdens het verhaal doen de kinderen voorspellingen over het verdere verloop van het verhaal. - Kinderen maken een tekening → waarin elementen van de verhaallijn terug zijn te herkennen: kinderen geven zelf ook een toelichting (mondeling) bij de gemaakte tekening → waarin de voorspellingen voorkomen van het kind: ze geven

			verteld of nagespeeld worden met het voorgelezen verhaal? Is de volgorde logisch? - De kinderen doen voorspellingen op basis van het voorgelezen verhaal: er zitten koppelingen met elementen uit de rode draad van het verhaal. Bijbehorende vragen: wordt duidelijk hoe het verhaal verder gaat? Is het logisch zoals het verhaal verder gaat?	zelf ook een toelichting (mondeling) bij de gemaakte tekening De verhaallijn wordt door kinderen nagespeeld a.d.h.v. het spelscript (afbeeldingen van prenten uit het prentenboek)
Episode 2 Frank en Woeste Willem gaan een vlot bouwen	- Hoe moet het vlot van Frank en Woeste Willem er uitzien? - Hoe houd je droge voeten op het vlot? - Hoe maak je een vlot stevig? - Van welke materialen moet het vlot gebouwd worden om te drijven? (Welke materialen blijven drijven en welke zinken?)	- Verkennen en ontdekken van eigenschappen van materialen en stoffen t.a.v. drijven en zinken - Leren samenwerken met anderen: - luisteren naar elkaar - communiceren, overleggen, omgaan met feedback en feedback geven - bewust zijn dat jezelf en anderen, samen verantwoordelijk zijn (in het proces)	<u>Drijven en zinken:</u> - De kinderen onderzoek (zelf) welke voorwerpen drijven of zinken: ze doen een voorspelling; ze experimenteren met de materialen; ze zien verbanden in het drijven/zinken in relatie tot de materialen; ze trekken conclusies over wat drijft/zinkt en bedenken wat ze kunnen gebruiken voor het bouwen van het vlot. <u>Samenwerken:</u> - De kinderen bedenken samen een plan of een doel en benoemen dat en gaan met hulp na de activiteit na of het plan/doel gelukt is: ze gaan respectvol met elkaar om (geen ruzie, er is consensus); iedereen in het groepje doet mee; de kinderen verdelen taken.	- Kinderen onderzoeken aan de watertafel welke materialen drijven en zinken. - Kinderen gaan in groepjes aan de watertafel een vlot bouwen met diverse materialen

Als landelijk kenniscentrum leerplanontwikkeling richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Hoofdlocatie
Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Nevenlocatie
Aidadreef 4
3561 GE Utrecht

Postadres
Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)
 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)